

## ЧАСТ ОТ КОЛЕКТИВНА НАХОДКА С ЛУИДЖИНИ ОТ XVII В., ОТ ФОНДА НА НИМ – СОФИЯ

Владимир ПЕНЧЕВ

В основния нумизматичен фонд на Националния исторически музей – София, под инвентарни №№ 28346-28357 са заведени 12 броя сребърни западноевропейски монети от XVII в. Преди повече от четири десетилетия, те са били продадени на тогавашното държавно предприятие (ДП) „Златарска промишленост“, по стойността си като благороден метал (сребро), откъдето са постъпили в музея. Монетите несъмнено са част от някаква колективна находка, която със сигурност произхожда от днешната територия на България. За голямо съжаление, както цялостният състав на това монетно съкровище, така и точното място на неговото изкопаване от земята, ще останат завинаги неизвестни.

Пишещият настоящите редове, от 1978 г. насетне, беше член на специалната комисия, създадена няколко години преди това от тогавашния Комитет за култура, за да проверява в рафинерията на ДП „Златарска промишленост“, намираща се в София, предаваните от населението от цяла България за претопяване златни и сребърни монети и други предмети. Създаването на тази комисия беше станало с фатално многогодишно закъснение. Ще припомним, че по онова време, вече около две десетилетия в България беше въведена, по образец на Съветския съюз, практиката, в пунктовете на ДП „Златарска промишленост“, намиращи се във всички големи градове в страната, да се изкупуват от населението злато и сребро във всякаква форма. Тези скъпоценни метали се заплащаха на продаващите ги не с обикновени български левове, а със специални бонове. С въпросните бонове можеше да се пазарува в магазините на Държавната търговска организация „Кореком“, която се занимаваше с продажба на западни потребителски стоки срещу валута по т. нар. „второ направление“ (щатски долари и друга западна валута). Тази „примамлива“ възможност доведе до там, че огромни количества монети и други предмети, между

които и значителен брой такива с нумизматическа, археологическа и етнографска стойност, бяха продадени от техните собственици на цената на метала и след това претопени в рафинерията на ДП „Златарска промишленост“ в София. Размерите на нанесените загуби, за националната ни култура и наука са огромни и дори не можем да си ги представим.

Описанието на дванадесетте монети, които са предмет на настоящата публикация, е както следва:

### **Сребърни монети от 5 су (една дванадесета от талера) на френския крал Людовик XIV (1643-1715) – общо 9 броя**

#### **Отсечена в монетарницата на град Париж, с дата 1660 г. – 1 брой**

**Лице:** LVD . XIII . D . G . / FR . ET . NAV . REX. Бюст на краля като възрастен, с лавров венец, броня и мантия, надясно. Над изображението има малък кръст с две хоризонтални рамена.

**Опако:** SIT . NOMEN . DOMINI . BENEDICTVM . 1660. Коронован щит с кралския герб (три трилистни лилии), насреща. Под щита – знакът на монетарницата – буквата А. Над короната има неясен символ.  
Сребро. Д. 21 мм. Т. 2.28 г. **Табло LXIII.1.**

#### **Отсечена в монетарницата на град Руан, с дата 1660 г. – 1 брой**

**Лице:** LVD . XIII . D . G . / FR . ET . NAV . REX. Бюст на краля като възрастен, с лавров венец, броня и мантия, надясно. Над изображението има малка многолъчна звезда.

**Опако:** SIT . NOMEN . DOMINI . BENEDICTVM . 1660. Коронован щит с кралския герб (три трилистни лилии), насреща. Под щита – знакът на монетарницата – буквата В. Над короната има малка розета.  
Сребро. Д. 21 мм. Т. 2.25 г. **Табло LXIII.2.**

#### **Отсечени в монетарницата на град Лион – общо 2 броя**

##### **С дата 1659 г. – 1 брой**

**Лице:** LVD . XIII . D . G . / FR . ET . NAV . REX. Бюст на краля като дете, с лавров венец, броня и мантия, надясно. Над изображението има малка петолъчна звезда.

**Опако:** SIT . NOMEN . DOMINI . BENEDICTVM . 1659. Коронован щит с кралския герб (три трилистни лилии), насреща. Под щита – знакът на монетарницата – буквата D. Над короната има малка розета.  
Сребро. Д. 20 мм. Т. 2.26 г. **Табло LXIII.3.**

##### **С дата 1662 г. – 1 брой**

**Лице:** LVD . XIII . D . G . / FR . ET . NAV . REX. Бюст на краля като възрастен, с лавров венец, броня и мантия, надясно. Над изображението има малка петолъчна звезда.

**Опако:** SIT . NOMEN . DOMINI . BENEDICTVM . 1662. Коронован щит с кралския герб (три трилистни лилии), насреща. Под щита – знакът на монетарницата – буквата D. Над короната е изобразена малка крепостна кула.  
Сребро. Д. 21 мм. Т. 2.22 г. **Табло LXIII.4.**

#### **Отсечена в монетарницата на град Лимож, с дата 1660 г. – 1 брой**

**Лице:** LVD . XIII . D . G . / FR . ET . NAV . REX. Бюст на краля като дете, с лавров венец, броня и мантия, надясно. Над изображението има неясен символ.

**Опако:** SIT . NOMEN . DOMINI . BENEDICTVM . 1660. Коронован щит с кралския герб (три трилистни лилии), насреща. Под щита – знакът на монетарницата – буквата I. Над короната има една точка.  
Сребро. Д. 20 мм. Т. 2.24 г. **Табло LXIII.5.**

**Отсечени в монетарницата на град Вилньов Сент Андре, с дата 1661 г. – 2 броя**

**Лице:** LVD . XIII . D . G . / FR . ET . NAV . REX. Бюст на краля като възрастен, с лавров венец, броня и мантия, надясно. Над изображението има една клонка (?).

**Опако:** SIT . NOMEN . DOMINI . BENEDICTVM . 1661. Коронован щит с кралския герб (три трилистни лилии), насреща. Под щита – знакът на монетарницата – буквата R. Над короната има едно кръгче.  
Сребро. Д. 21 мм. Т. 2.13 г. **Табло LXIII.6.**  
Надписите и изображенията при лицето и опакото са като при № 6.  
Сребро. Д. 21 мм. Т. 2.20 г. **Табло LXIII.7.**

**Отсечена в монетарницата на град Амиен, с дата 1660 г. – 1 брой**

**Лице:** LVD . XIII . D . G . / FR . ET . NAV . REX. Бюст на краля като възрастен, с лавров венец, броня и мантия, надясно. Над изображението има една петолъчна звезда.

**Опако:** SIT . NOMEN . DOMINI . BENEDICTVM . 1660. Коронован щит с кралския герб (три трилистни лилии), насреща. Под щита – знакът на монетарницата – буквата X. Над короната има едно кръгче със стрелка, надясно.  
Сребро. Д. 20 мм. Т. 2.16 г. **Табло LXIII.8.**

**Отсечена в монетарницата на град Екс ан Прованс, с дата 1652 г. – 1 брой**

**Лице:** LVD . XIII . D . G . / FR . ET . NAV . REX. Бюст на краля като дете, с лавров венец, броня и мантия, надясно. Над изображението няма символ.

**Опако:** SIT . NOMEN . DOMINI . BENEDICTVM . 1652. Коронован щит с кралския герб (три трилистни лилии), насреща. Под щита – знакът на монетарницата – &. Над короната има неясен символ.  
Сребро. Д. 21 мм. Т. 2.24 г. **Табло LXIII.9.**

## Княжество Домб във Франция

**Сребърна монета от 5 су (една дванадесета от талера) на принцеса Ана Мария Луиза Бурбонска (1650-1693)**

**С дата 1665 г. – 1 брой**

**Лице:** AN . MA . LOV . PRINC . SOW . DE . DOM. Бюст на принцесата, със събрана в кок коса, надясно.

**Опако:** DNS + ADIVTOR . A . ET . REDEM . MEVS I6 / 65. Коронован щит с изобразени на него три трилистни лилии, насреща.  
Нископробно сребро. Д. 21 мм. Т. 2.06 г. **Табло LXIII.10.**

## Княжество Монако

**Сребърна монета от една дванадесета от талера**

**Принц Оноре II (1604-1662)**

**С дата 1660 г. – 1 брой**

**Лице:** NON . II . D : G . PRIN . MONOECI . Бюст на принца, гологлав, с дълги коси, надясно.

**Опако:** DVX . VALENT . PAR . & . FRANCIAE . & . 1660. Коронован щит, с герб, насреща. Над щита, под короната е изписано DEO . IVV.  
Сребро. Д. 21 мм. Т. 2.28 г. **Табло LXIII.11.**

## Маркизство Маса ди Луджияно в Италия

Сребърна монета от една дванадесета от талера

Маркиз Алберик II Маласпина (1662-1690)

С дата 1665 г. (контрамаркирана) – 1 брой

**Лице:** ALBERIC . S . R . I . ET . MASSAE . DVX . I / 8 . Бюст на маркиза, гологлав, с дълги коси, надясно. Врязана контрамарка, съставена от арабски букви (Табло LXIII.13).

**Опако:** GVSTODIAT . DOMINVS . 1665 . Коронован щит, в долната част на който е изобразен друг, по-малък щит с герб, фланкиран от две клонки. Над него има двуглав орел с разперени криле, насреща, държащ в ноктите си лента с надпис LIBERTAS.

Сребро. Д. 21 мм. Т. 2.47 г. Табло LXIII.12.

През XVI-XVII в., от западноевропейските страни, най-активни търговски взаимоотношения с Османската империя е поддържала Франция. Но през този период, френски монети в Леванта се срещат твърде рядко. Това е така, защото в търговията си с Османската империя, френските търговци са използвали главно сребърните испански талерови монети (наричани в Леванта „реали“) и техните подразделения, половин и четвърт талерите (реалите). Тези монети са били сечени в огромни количества, в американските и европейските монетарници на Испанското кралство, от среброто, добивано в богатите сребърни рудници, намиращи се в испанските владения в Америка. Поради значителния износ на манифактурни стоки от Франция в Испания, в ръцете на френските търговци се съсредоточавали големи парични суми, съставени от испански сребърни реали. Значителна част от тези монети, французите използвали в търговията си с Леванта.

Но към края на управлението на крал Людовик XIII (1610-1643) и най-вече през първия четвърт век от царуването на Людовик XIV (1643-1715), във Франция били произведени значителни количества сребърни монети от малък номинал, голяма част от които били употребени за търговията с Леванта. Става дума за сребърните монети с номинална стойност от една дванадесета част от талера (écu d'argent), т.е. от 5 су. През петдесетте-шестдесетте години на XVII в., тези монети бързо станали много популярни в левантийските области. Там те били наричани „луиджини“ или „тимуни“ (Винавер 1970, 158).

Луиджините станали толкова предпочитани от населението на Османската империя, че в нейните предели покупателната им стойност била силно завишена, в сравнение с реалната им стойност. Осем луиджини се пресмятали като равностойни на един сребърен талер, а не дванадесет. От това произлязло и другото им народно название – „тимуни“, т.е. „осминки“ (Винавер 1970, 158). С други думи, през петдесетте – шестдесетте години на XVII в., в Леванта, луиджините имали пазарен курс не по около 10 аспри,

което би отговаряло на реалната им стойност, а по около 13-15 аспри (Винавер 1970, 158).

Една от причините, поради които луиджините били толкова ценени в пределите на Османската империя, била тази, че през целия XVII в., в състава на циркулационната среда в нейните територии, на практика липсвал масово представен домашен (турски) монетен номинал, който да заема междинна позиция между аспрата и гроша (гуруша), т.е. талера. Друга причина за това било обстоятелството, че луиджините били предпочитани от жените (както християнките, така и мюсюлманките), за употреба като накити (наниз и прочие), поради своята красота и висококачествена изработка (Винавер 1970, 158). Любопитен пример в това отношение, намираме в пътеписните бележки на англичанина Едуард Браун, който преминал през 1669 г. през нашите земи. Той пише следното: „На жените давахме дребни европейски монети. Получих големи благодарности от една българка, за лъскава монета от пет сола [т.е. от 5 су], която тя [веднага про-дупчи и] прибави към своето украшение на главата, над челото, при другите монети, които бе поставила там по-рано“ (Чужди пътеписи 1987, 184). Дори еничарите предпочитали да получават заплатите си в луиджини (въпреки завишения им курс от по една осма от талера), а не в обезценени аспри (Винавер 1970, 158).

Тази изкуствено завишена стойност на луиджините довела до това, че различни френски и италиански княжества започнали да сечат големи количества монети от въпросния номинал и със сходен външен вид, които били предназначени главно за пласиране в Леванта. Отражение на този факт се явява и съставът на публикуваната понастоящем колективна монетна находка. По-късно, през шестдесетте-седемдесетте години на XVII в., в пределите на Османската империя, луиджините започнали да изместват от обръщение голяма част от по-едрите сребърни номинали. Талерите, половин и четвърт талерите, били изнасяни от османските земи на Запад, където те били пренасичани в луиджини и отново връщани на Изток, където били пласирани по около 8 луиджини за 1 талер. В края на краищата, османските финансови власти се принудили да постановят, не 8, а 12 луиджини да бъдат равностойни на 1 талер (Винавер 1970, 158). Но тогава, западните търговци започнали да внасят луиджини, изработени от нископробна сребърна сплав (пример в това отношение е монетата на княжество Домб, описана в настоящата публикация). Последвало значително обезценяване на стойността на тези монети. Така например, в Цариград, луиджините, които първоначално стрували по 13-15 аспри, към края на шестдесетте години на XVII в., стрували по около 7-8 аспри, а през седемдесетте години на същото столетие, едва по около 5 аспри (Винавер 1970, 159).

За да не се допускат в паричното обръщение изработените от лошокачествена сплав луиджини, османските финансови власти се разпоредили внасяните в империята монети от този номинал да бъдат тествани от специално определени за целта сарафи. Нископробните екземпляри били претопявани, а доброкачествените били контрамаркирани с контрамарки, съдържащи кратък надпис с арабски букви, удостоверяващ, че дадената монета е редовна. Такава контрамаркирана монета е например тази на маркизство Маса ди Луджияно, описана в настоящата публикация. Най-правдоподобното разчитане на контрамарката, отпечатана върху лицевата ѝ страна (образ 13), е *pağd şaḥīḥ*, означаващо „текуща монета“ (в смисъл на „добра монета“) (Марков 2017, 268 и цит. там литература).

Разнообразието на луиджините било много голямо. Например, някъде през втората половина на XVII в., един англичанин видял в Турция сбирка от около 120 типа различни луиджини (Винавер 1970, 158). Тези монети продължили да съставляват немалък дял от циркуляционната среда в Османската империя и през XVIII в. През 1714 г. луиджиното вървяло по около 10 тогавашни аспри (Винавер 1970, 270). Към края на XVIII в., то се пресмятало по около 30 тогавашни аспри (Винавер 1970, 270). А в някои райони на Турция, като например в големия град Смирна, тимуните, т.е. луиджините, през XVIII в. дори се превърнали в сметководна парична единица. По онова време в Смирна, 1 османски пиастър (грош) бил равностоеен на 12 тимуна или на 40 пари или на 120 аспри (Винавер 1970, 270, бел. 129).

#### ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

**Винавер 1970:** В. Винавер. Преглед историје новца у Југословенским земљама (XVI–XVIII в.). Београд, 1970.

**Марков 2017:** Н. Марков. Кратки бележки за „левантийските“ френски монети, за техните подражания от 50-те и 60-те години на XVII в. и за техния прием в Османската империя. – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика, 13, 2017, 257-286.

**Чужди пътеписи 1987:** Чужди пътеписи за Балканите, том 7. Английски пътеписи за Балканите (края на XVI – 30-те години на XIX в.). София, 1987.

#### ТЕКСТ КЪМ ИЛЮСТРАЦИИТЕ:

**Табло LXIII.1-9.** Сребърни монети от 5 су (една дванадесета от талера) на френския крал Людовик XIV (1643-1715).

**Табло LXIII.10.** Княжество Домб във Франция. Сребърна монета от 5 су (една

дванадесета от талера) на принцеса Ана Мария Луиза Бурбонска (1650-1693).

**Табло LXIII.11.** Княжество Монако. Сребърна монета от една дванадесета от талера. Принц Оноре II (1604-1662).

**Табло LXIII.12.** Маркизство Маса ди Луджияно в Италия. Сребърна монета от една дванадесета от талера. Маркиз Алберик II Маласпина (1662-1690).

**Табло LXIII.13.** Контрамарка върху монета на маркиз Алберик II Маласпина (1662-1690).

PART OF A HOARD OF LUIGINO COINS FROM THE 17<sup>TH</sup> C.  
FROM THE DEPOT OF THE NATIONAL MUSEUM OF HISTORY

Vladimir PENCHEV

(Summary)

The work presents 12 silver Western European coins at a face value of one twelfth of the silver thaler. These coins were known to the Levantine population as *luigino* or *timuni*. All the twelve coins are housed in the depot of the National Museum of History – Sofia. They are part of a certain coin hoard from the 17<sup>th</sup> c., discovered on the territory of the Republic of Bulgaria.



1



2



3



4



5



6



7



8



9



10



11



12



تاج